

Σπύρου Χρ. Καρύδη

ΚΕΡΚΥΡΑΪΚΗ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ
ΤΟΥ 15ου ΑΙΩΝΑ

Μέ τή σύντομη αὐτή ἐργασία γνωστοποιεῖται ἡ ἀναληφθεῖσα προσπάθεια κατάρτισης κερκυραϊκῆς προσωπογραφίας τοῦ 15ου αἰ., ἐκτίθονται οἱ λόγοι γιά τούς ὁποίους ἐπιλέχθηκε ὁ συγκεκριμένος τόπος καί χρόνος, περιγράφεται ἐν συντομίᾳ τό διαθέσιμο ὑλικό καί παρουσιάζεται ἡ ἀκολουθούμενη μεθοδολογία στήν ἐπεξεργασία τους. Τέλος, ἐπισημαίνονται οἱ στόχοι στούς ὁποίους ἀποβλέπει ἡ ὄλη προσπάθεια καθώς καί οἱ προοπτικές πού ἀνοίγονται στήν ἔρευνα.

Ἡ ἐπιλογή τοῦ τόπου καί τοῦ χρόνου

Ἡ σύνταξη ἑνός λεξικοῦ προσωπογραφικοῦ γιά συγκεκριμένο τόπο καί συγκεκριμένη χρονική περίοδο ἀποτελεῖ ἔργο σημαντικό γιά τήν τοπική ἱστορία, ἀφοῦ παρέχει τή δυνατότητα στόν ἐρευνητή νά γνωρίσει τά πρόσωπα πού ἔζησαν τότε καί νά διευκρινίσει τίς δραστηριότητες καί τίς σχέσεις τους. Ἀκόμη τοῦ παρέχει τή δυνατότητα νά ἀποτυπώσει τήν κοινωνική δομή τοῦ συγκεκριμένου τόπου καθώς καί τήν κινητικότητα τοῦ πληθυσμοῦ του. Ἡ καταγραφή αὐτή ἀποκτᾶ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ὅταν ἡ ἐπιλογή τοῦ χρόνου συμπίπτει μέ μιά περίοδο ἔντονων μετακινήσεων πληθυσμῶν. Τότε ἡ σημασία τῆς καταγραφῆς ξεπερνᾷ τά στενά γεωγραφικά τῆς ὄρια καί συνιστᾷ συμβολή στή γνώση τῆς γενικότερης ἱστορίας τῆς περιόδου στήν ὁποία ἀναφέρεται. Ἄλλωστε, ἡ ἱστορία ἑνός τόπου δέν ξεδιπλώνεται ξεκομμένη ἀπό τό γενικότερο πλαίσιο στό ὁποῖο ὁ συγκεκριμένος τόπος εἶναι ἐνταγμένος.

Ἡ προσπάθεια καταγραφῆς τῶν προσώπων πού ἔζησαν καί ἀνέπτυξαν δραστηριότητα στόν χώρο τῆς Κέρκυρας κατά τόν 15ο αἰῶνα σηματοδοτεῖται ἀκριβῶς ἀπό τό ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον πού παρουσιάζει ἡ Κέρκυρα κατά τήν περίοδο αὐτή.

Ἡ συγκεκριμένη χρονική περίοδος σημαδεύεται ἀπό τήν τουρκική προέλαση καί τή σταδιακή κατάληψη τῶν ἐλεύθερων ἀκόμη περιοχῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Τά γεγονότα αὐτά εἶχαν ὡς συνέπεια τή μετακίνηση πληθυσμῶν πρὸς τούς χώρους, ὅπου κυριαρχοῦσε ἡ Βενετία,

οί όποιοι μπορούσαν νά παράσχουν τήν επιζητούμενη ασφάλεια. Ή Κέρκυρα, όπως και άλλοι τόποι, δέχτηκε τούς πρόσφυγες αυτούς, οί όποιοι είτε παρέμειναν γιά μικρό χρονικό διάστημα πρίν πάρουν ξανά τό δρόμο γιά τή Δύση, είτε εγκαταστάθηκαν μόνιμα και συγχωνεύτηκαν μέ τό ντόπιο στοιχείο. Άλλωστε ή σημαντική θέση πού κατείχε ή Κέρκυρα στό δίκτυο τών βενετικών κτήσεων έξασφάλιζε συνθήκες εϋνοϊκές γιά τόν βιοπορισμό όσων εγκαθίσταντο σέ αυτήν.

Κατά τήν ίδια περίοδο, και κυρίως τό δεύτερο μισό του 15ου αιώνα, ή Κέρκυρα παρουσιάζει επίσης αξιοσημείωτη πνευματική άνθηση πού εϋνοήθηκε και έν πολλοίς καθορίστηκε από τήν εγκατάσταση σέ αυτήν γνωστών λογίων οί όποιοι, διωγμένοι από τόν τόπο τους, έστρεφαν τίς έλπίδες τους και κατεύθυναν τά βήματά τους πρós τή Δύση. Ή μόνιμη εγκατάσταση όρισμένων από αυτούς στην Κέρκυρα, όπως γιά παράδειγμα του γνωστου λόγιου Ίωάννη Μόσχου και του γιου του Γεωργίου, κατέστησε αυτήν χώρο καλλιέργειας τών γραμμάτων και τών τεχνών και πόλο έλξης όσων, ντόπιων και ξένων, όρέγονταν τή γνώση¹.

Ειδικότερα γιά τήν κερκυραϊκή προσωπογραφία, ό 15ος αιώνας αποτελεί, λόγω τής έλλειψης πηγών γιά τά προηγούμενα χρόνια, τήν περίοδο στην όποία περιορίζονται οί αναζητήσεις όσων ενδιαφέρονται γιά τήν έμφάνιση τών οικογενειών, ιδιαίτερα τών εϋγενών, και τών κλάδων τους.

Τό ύλικό

Τά άνωτέρω φανερώνουν τό έξαιρετικό ενδιαφέρον πού παρουσιάζει ή κατάστρωση προσωπογραφικού λεξικου γιά τήν Κέρκυρα του 15ου αϊ. και προΐδεάζουν γιά τόν πλοϋτο τών λημμάτων του. Γιά τήν επίτευξη όμως ενός τέτοιου έγχειρήματος απαιτείται ή ύπαρξη έπαρκους ύλικου πλοϋσιου σέ προσωπογραφικές αναφορές.

Ή προσπάθεια αυτή λίγα χρόνια νωρίτερα θά φαινόταν ουτοπική λόγω τής άνυπαρξίας τών αναγκαίων πηγών. Μέ τήν έρευνά μας όμως στό Ίστορικό Άρχείο τής Κέρκυρας από τό έτος 1993 και έξής αποδείχθηκε ότι ή συγκεκριμένη περίοδος δέν ήταν τόσο φτωχή όσο αρχικά φαινόταν, ή όσο τήν παρουσίαζαν οί ύπάρχοντες κατάλογοι του Άρχείου, αλλά ότι υπήρχε αρκετό ύλικό, τό όποιο μπορούσε νά αποτελέσει τή βάση του έγχειρήματος. Έτσι, σήμερα είμαστε σέ θέση νά πούμε ότι ή προσπάθεια αυτή είναι έφικτή και, ειδικότερα γιά τό δεύτερο μισό του 15ου αιώνα, πού έχει και ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ότι τό σωζόμενο ύλικό είναι

1. Γιά τήν πνευματική κατάσταση στην Κέρκυρα στό τέλος του 15ου αιώνα βλ. Έλλης Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου, *Κερκυραϊκά*, Άθήνα 1997, σ. 218-237.

τόσο ώστε να έχουμε μιὰ ικανοποιητική εικόνα τῆς κερκυραϊκῆς κοινω-
νίας στήν πόλη καί στά χωριά.

Τό διαθέσιμο ὑλικό περιλαμβάνει: τά ἔγγραφα τῆς Διοίκησης, τά
νοταριακά ἔγγραφα, τούς χειρόγραφους κώδικες καί τίς σωζόμενες ἐπι-
γραφές. Σέ αὐτά προστίθενται καί οἱ ὑπάρχουσες βιβλιογραφικές ἀναφο-
ρές καθώς καί τά σχετικά λήμματα τοῦ Προσωπογραφικοῦ Λεξικοῦ τῶν
Παλαιολόγειων χρόνων.

Στά ἔγγραφα τῆς Διοίκησης περιλαμβάνονται τά ἔγγραφα τῆς βενε-
τικῆς δημόσιας διοίκησης, ἐκδεδομένα καί ἀνέκδοτα, καθώς καί τά λιγο-
στά ἔγγραφα καί πρακτικά τοῦ Συμβουλίου τῆς Κοινότητος πού σώζο-
νται σέ ἀντίγραφο. Θά πρέπει πάντως νά σημειωθεῖ ὅτι τό εἶδος αὐτό
τῶν ἐγγράφων δέν ικανοποιεῖ πάντοτε τίς ἰδιαίτερες ἀπαιτήσεις μιᾶς
προσωπογραφίας, ἀφοῦ αὐτά παρέχουν ἐλάχιστο προσωπογραφικό ὑλι-
κό, παραμένουν ὅμως ἐξαιρετικά σημαντικά γιά τά θέματα στά ὁποῖα
ἀναφέρονται καθώς καί γιά τή γνώση τῶν προσώπων πού κατεῖχαν τά
διάφορα ἀξιώματα. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν τά ἔγγραφα πού ἀφοροῦν στή
λειτουργία τοῦ Συμβουλίου τῆς Κοινότητος, καί εἰδικότερα τά πρακτικά
τῶν συνελεύσεων τοῦ Συμβουλίου, ὅπου ὑπάρχουν κατάλογοι τῶν εὐγε-
νῶν πού συμμετεῖχαν.

Τό νοταριακό ὑλικό εἶναι τό ἰδανικό εἶδος πρωτογενοῦς ὑλικοῦ, λόγω
τῶν πλούσιων προσωπογραφικῶν ἀναφορῶν του. Γιά τήν κατάστροψη
τῆς κερκυραϊκῆς προσωπογραφίας, τό θεωροῦμε ὡς τή βάση γιά τήν
καταγραφή τῶν προσώπων καί τῶν σχέσεών τους, ἀφοῦ στήν Κέρκυρα ἡ
συνήθεια τῆς προσφυγῆς στόν νοτάριο γιά κάθε δικαιοπραξία ἦταν ἐξαι-
ρητικά διαδεδομένη.

Γιά τήν περίοδο ἕως καί τό ἔτος 1470 ὁ ὄγκος τῶν νοταριακῶν πηγῶν
εἶναι ἐξαιρετικά μικρός. Παρότι γνωρίζουμε τά ὀνόματα σημαντικοῦ
ἀριθμοῦ νοταρίων², ἐν τούτοις τό ὑλικό πού ἔχει διασωθεῖ εἶναι ἐλάχιστο
καί συνίσταται σέ σκόρπιες πράξεις γνωστές ἀπό ἀντίγραφα καμωμένα
εἴτε ἀπό τούς ἴδιους τούς συντάκτες νοταρίους εἴτε ἀπό ἄλλους μεταγε-
νέστερους. Ἡ ἄλλειψη αὐτή ὀφείλεται κυρίως στήν καταστροφή μεγάλου
τμήματος τῶν νοταριακῶν ἀρχείων κατά τίς τουρκικές πολιορκίες τῆς
πόλης τῆς Κέρκυρας τά ἔτη 1537 καί 1716. Ἀπό τίς πράξεις πού ἔχουν
ἐντοπιστεῖ οἱ περισσότερες ἔχουν ἐκδοθεῖ³, ἄλλες ὅμως παραμένουν
ἀνέκδοτες.

2. Βλ. κατάλογο νοταρίων εἰς Σπ. Ἀσωνίτη, *Τρία κερκυραϊκά νοταριακά ἔγγραφα τῶν
ἐτῶν 1398-1458, Ἐῶς καί Ἑσπέρια* 1 (1993) 34-38.

3. Σπ. Καρύδη, *Ἀντίγραφα νοταριακῶν πράξεων τοῦ 15ου αἰ. στά κατάστιχα τοῦ
Κερκυραίου νοταρίου ἱερέα Σταματίου Κοντομάρη, Παρνασσός* 41 (1999) 157-158, ὅπου
καί ἡ σχετική βιβλιογραφία.

Γιά τήν τελευταία τριακονταετία τοῦ 15ου αἰώνα οἱ πηγές εἶναι πλουσιότερες, ἀφοῦ ἔχουν διασωθεῖ τμήματα νοταριακῶν καταστίχων. Ἀναφέρομε τό ἀποδιδόμενο στόν νοτάριο Ἰωάννη Χονδρομάτη φυλλάδιο πράξεων τῶν ἐτῶν 1472-1473⁴. Ἐπίσης τό ἀποτελούμενο ἀπό 13 φύλλα σπάραγμα καταστίχου τοῦ νοταρίου Θεοδώρου Βρανιανίτη τοῦ ἔτους 1479⁵, καθῶς και το δίφυλλο μέ νοταριακές πράξεις ἀγνώστου νοταρίου τῶν ἐτῶν 1488-1489⁶. Τό σημαντικότερο ὁμως ὑλικό προέρχεται ἀπό τό κατάστιχο πράξεων τοῦ νοταρίου Γεωργίου Μόσχου, πού ἀποτελεῖται ἀπό 201 φύλλα καί καλύπτει τό διάστημα 1496-1498. Ὁ ἐντοπισμός τοῦ καταστίχου αὐτοῦ ἔγινε τό 1993 καί ἀπό τότε δρομολογήθηκε ἡ ἔκδοσή του⁷. Τέλος, μέ τήν ἐλαφρά ἐπέκταση τῶν ἔσχατων χρονικῶν ὀρίων τῆς καταγραφῆς παρέχεται ἡ δυνατότητα ἐκμετάλλευσης καί τοῦ ἐμφανῶς πλουσιότερου ἀρχεῖακοῦ ὑλικοῦ τῆς πρώτης δεκαετίας τοῦ 16ου αἰώνα. Κατ' αὐτόν τόν τρόπο στίς πηγές προστίθενται τμήματα ἀπό τά κατάστιχα τῶν νοταρίων Ἐμμανουήλ Τοξότη, Πέτρου Σπόγγου, Κωνσταντίνου Μοναστηριώτη, Ἀρσενίου Ἀλεξάκη καί Φίλιππου Κατωιμέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τά δύο τελευταία ἔχουν πρόσφατα ἐκδοθεῖ⁸.

Πέραν τούτων, ἡ ἀναζήτηση πληροφοριῶν ἐκτείνεται ἐπίσης στούς Κερκυραίους γραφεῖς καί ἀντιγραφεῖς κωδίκων, καθῶς καί στά γνωστά χειρόγραφα πού γράφτηκαν στήν Κέρκυρα ἢ σέ ἐκεῖνα τῶν ὁποίων οἱ κάτοχοι ἦταν Κερκυραῖοι, καί τά ὁποῖα περιλαμβάνουν σημειώματα πού μποροῦν νά ἀξιοποιηθοῦν. Αὐτό σημαίνει τήν ἀποδελτίωση τῶν ὑπαρχόντων καταλόγων γραφέων καί τήν ἀξιοποίηση τῶν καταλόγων τῶν χειρογράφων, ὅπου αὐτοί παρέχουν ἀναλυτική περιγραφή.

4. Ἰω. Κονιδάρη - Γ. Ροδολάκη, Οἱ πράξεις τοῦ νοταρίου Κέρκυρας Ἰωάννη Χονδρομάτη (1472-1473), *Ἐπετηρίς τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου* 32 (1996) 139-205.

5. Σπ. Καρύδη, *Θεοδώρου Βρανιανίτη δημοσίου νοταρίου πόλεως καί νήσου Κερκύρας οἱ σωζόμενες πράξεις (1479-1516)*, Ἀθήνα 2001.

6. Δημ. Καρύδη, *Νοταρικές πράξεις Κορυφῶν (1488-1489)*, *Περί Ἱστορίας* 3 (2001) 79-93.

7. Γιώτας Τζιβάρα - Σπ. Καρύδη, «Ἐγώ Γεώργιος ὁ Μόσχος δημόσιος νοτάριος τῶν Κορυφῶν ἔγραψα», *Ἰστωρ* 6 (1993) 19-27.

8. Δήμητρας Καραμπούλα - Λυδίας Παπαρρήγα-Ἀρτεμιάδη, Οἱ πράξεις τοῦ νοταρίου Δουκάδων Κέρκυρας Ἀρσενίου Ἀλεξάκη, *Ἐπετηρίς τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου* 34 (1998) 9-126. — Λυδίας Παπαρρήγα - Γ. Ροδολάκη - Δήμητρας Καραμπούλα, Οἱ πράξεις τοῦ νοταρίου Καρουσάδων Κέρκυρας πρωτοπαπᾶ Φίλιππου Κατωιμέρη (1503-1507), *Ἐπετηρίς τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου* 33 (1997) 9-436.

Μεθοδολογία

Τό ζητούμενο σε μία προσωπογραφία είναι ή καταγραφή και εύρετη-
ρίαση των απαντωμένων προσώπων και συνάμα ή αποδελτίωση όλων
των διαθέσιμων πληροφοριών και ή συσχέτισή τους, ώστε να έπιτευχθεί ή
διευκρίνιση των συγγενικών, έμπορικών, μορφωτικών και άλλων σχέσεων
των συγκεκριμένων προσώπων με τό περιβάλλον τους. Έχοντας υπόψη
τά άνωτέρω, καθορίστηκαν οί ακόλουθοι κανόνες για τήν αποδελτίωση
και έπεξεργασία του διαθέσιμου ύλικου:

1. Η καταγραφή περιλαμβάνει τά πρόσωπα του 15ου αιώνα για τά
όποια υπάρχουν πληροφορίες. Τά χρονικά όρια όμως της καταγραφής
διευρύνονται έλαφρά για να συμπεριλάβουν τίς λιγοστές προσωπογρα-
φικές αναφορές του τέλους του 14ου αιώνα, καθώς και εκείνες των
άρχων του 16ου αιώνα με συμβατικό έσχατο χρονικό όριο τήν πρώτη
δεκαετία του 16ου αιώνα. Με τή διεύρυνση αυτή των χρονικών ορίων
επιδιώκεται ή συμπερίληψη στον κατάλογο όσο τό δυνατόν μεγαλύτερου
άριθμου προσώπων τά όποια γεννήθηκαν, ένηλικιώθηκαν και δραστηριο-
ποιήθηκαν μέσα στα χρονικά όρια πού θέσαμε. Άλλωστε τά βιογραφού-
μενα πρόσωπα του 15ου αιώνα συνεχίζουμε να τά παρακολουθούμε,
όπου και όποτε αυτό είναι δυνατό, έως τόν θάνατό τους.

2. Αποδελτιώνονται όλα τά έγγραφα, εκδεδομένα και άνέκδοτα,
καθώς και οί σχετικές μελέτες. Στην καταγραφή περιλαμβάνονται όλα τά
πρόσωπα πού αναφέρονται στις πηγές ως μόνιμοι κάτοικοι του νησιού,
καθώς και όλοι εκείνοι οί όποιοι για κάποιο χρονικό διάστημα συνέδεσαν
τίς τύχες τους με τόν τόπο και των όποίων ή δραστηριότητα έχει απο-
τυπωθεί στις πηγές. Με τήν έννοια αυτή συμπεριλαμβάνονται και απο-
δελτιώνονται, για παράδειγμα, και όλοι εκείνοι οί έμποροι της άπέναντι
ήπειρωτικής ακτής οί όποιοι συνάπτουν συμβόλαια στους νοταρίους της
Κέρκυρας.

3. Για τό καθένα από τά καταγραφόμενα πρόσωπα, πέραν της
άρχειακής ή βιβλιογραφικής έπισήμανσης, παρέχονται συνοπτικά όλα
εκείνα τά στοιχεία τά όποια τό άφορούν, έτσι ώστε τό κάθε λήμμα να
άποτελεί, στό μέτρο του δυνατού, σύντομο βιογραφικό σημείωμα.

4. Τά όνόματα στον συγκροτούμενο κατάλογο δίνονται με άλφα-
βητική σειρά σύμφωνα με τό έπώνυμο του καθενός. Στην περίπτωση πού
δέν δηλώνεται έπώνυμο, αλλά τό πρόσωπο προσδιορίζεται με διαφορε-
τικό τρόπο, όπως με τό πατρώνυμο ή τό μητρώνυμο ή με άλλον προσδιο-
ρισμό των γονέων του, ή ταξινόμηση γίνεται σύμφωνα με τό βαπτιστικό
όνομα.

5. Για τά όνόματα στα όποια υπάρχει έπώνυμο και παρώνυμο, στήν

ταξινόμηση προτιμάται τό πρώτο, ἐνῶ τό παρώνυμο, ἐφόσον στά ἐπόμενα χρόνια ἀπαντᾶ καί ὡς ἐπώνυμο, καταγράφεται στήν οἰκεία θέση καί γίνεται ἀπλῶς παραπομπή στά ὀνόματα στά ὁποῖα ἀναφέρεται.

6. Ὅσες προσωπογραφικές ἀναφορές εἶναι ἐλλιπεῖς σέ τέτοιο βαθμό ὥστε νά εἶναι ἀδύνατη ὁποιαδήποτε συσχέτισή τους, καταγράφονται σέ ξεχωριστή ἐνότητα. Τέτοιου εἴδους ἀναφορές ὑπάρχουν, γιά παράδειγμα, στίς περιγραφές τῶν πλησιασμών ἀκινήτων, ὅπου τό ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτη γειτονικοῦ κτήματος ἢ κατοικίας δηλώνεται μόνο μέ τό βαπτιστικό ὄνομα ἢ τό ἐπώνυμο ἢ μόνο μέ τό παρώνυμο.

7. Τά γυναικεῖα ὀνόματα διακρίνονται ἀπό τά ἀνδρικά καί συγκροτοῦν ξεχωριστό κατάλογο. Οἱ γυναῖκες ἐμφανίζονται στίς πηγές κυρίως μέ τά βαπτιστικά τους ὀνόματα καί μέ τήν ἐπεξηγηματική παράθεση τοῦ ὀνόματος τοῦ πατέρα τους καί τοῦ συζύγου ἢ τῶν συζύγων τους, ἢ ἀκόμη μέ τό ἐπώνυμο τοῦ συζύγου τους⁹. Γιά τόν λόγο αὐτόν προτιμάται ἡ παρουσίαση καί ταξινόμηση τῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων τῶν γυναικῶν καί ἀποφεύγεται ἡ ταξινόμησή τους σύμφωνα μέ κάποιον ἐπώνυμο, διότι οὔτε τό πατρικό οὔτε ἐκεῖνο τοῦ συζύγου τους ἀποτελοῦσε μόνιμο χαρακτηριστικό τους, ἀφοῦ τό πρώτο χανόταν μετά τόν γάμο τους καί τό δεύτερο ἔπαυε νά ἐμφανίζεται μετά τόν δεύτερο γάμο τους.

Τό δελτίο

Στήν ἐπιλογή τοῦ δελτίου καταγραφῆς τῶν στοιχείων λάβαμε ὑπόψη τό χρησιμοποιούμενο δελτίο τοῦ Προσωπογραφικοῦ Λεξικοῦ τῶν Παλαιολόγειων χρόνων, ἡ τελική του ὁμωσ συνθεση ὑπαγορεύτηκε ἀπό τό ὕλικό πού εἴχαμε στή διάθεσή μας.

Στό δελτίο περιλαμβάνεται:

1. Ὁ αὐξων ἀριθμός.
2. Τό καθιερωμένο ὀνοματεπώνυμο τοῦ προσώπου.
3. Οἱ διαφορετικές γραφές τοῦ ὀνόματος ἢ τοῦ ἐπωνύμου του.
4. Τά χρονολογικά ὄρια μέσα στα ὁποῖα ἐντοπίζεται ἡ παρουσία του.
5. Οἱ τίτλοι πού τό συνοδεύουν.
6. Ὁ τόπος καταγωγῆς ἢ διαμονῆς του.
7. Ἡ ἐπαγγελματική του δραστηριότητα.
8. Τό βιογραφικό σημείωμα, ὅπου ἐκτίθενται οἱ ὑπάρχουσες πληρο-

9. Σημειώνουμε γιά παράδειγμα τή Σταματού, ἡ ὁποία σέ νοταριακή πράξη τῆς 16ης Ἰανουαρίου 1398 δηλώνεται ὡς σύζυγος σέ πρώτο γάμο τοῦ ποτέ Ἀνδρέα Βουινιώτη καί σέ δεύτερο γάμο τοῦ ποτέ Θεόδωρου Φεδρίκου. Στήν ἴδια πράξη ἡ συμβαλλόμενη Εὐμορφία δέ Ἀлтаβήλα, σύζυγος τοῦ Ἰωάννη Καβάσιλα, διατηρεῖ τό ἐπώνυμο τοῦ πρώτου συζύγου της Γουλιέλμου δέ Ἀлтаβήλα (Σπ. Ἀσωνίτη, ὁ.π., σ. 18).

φορίες για τή ζωή και τή δράση του, οί συγγενικοί του δεσμοί καθώς και οί σχέσεις του μέ άλλα πρόσωπα.

9. Η καταγραφή τών πηγών, και τής υπάρχουσας βιβλιογραφίας.

Στίς περιπτώσεις έλλιπών αναφορών καταγράφεται μόνον τό όνομα σέ αλφαβητική σειρά, ό τόπος και ή άρχειακή ή βιβλιογραφική παραπομπή στήν όποία αναφέρονται.

Έκτιμήσεις και προοπτικές

Τό διαθέσιμο ύλικό του 15ου αιώνα παρέχει πληροφορίες για τήν πόλη, τά προάστια και τά χωριά. Η άντιπροσώπευση όμως τών ένοτήτων αútών δέν είναι ανάλογη τών αντίστοιχων πληθυσμών, έπειδή οί πηγές άφορούν περισσότερο στους κατοίκους τής πόλης και τών προαστίων παρά στους κατοίκους τών χωριών. Ο λόγος τής έμφάνισης αútής όφείλεται άποκλειστικά στή φύση τών πηγών και ιδιαίτερα τών νοταριακών έγγραφων, τά όποια προέρχονται άπό νοταρίους οί όποιοι άσκούσαν τό έπάγγελμα στήν πόλη. Είναι έξάλλου γνωστό ότι κατά τόν 15ο αιώνα άπαγορεύτηκε άπό τή βενετική Διοίκηση ή άσκηση του νοταριανού έπαγγέλματος άπό νοταρίους τής υπαίθρου και περιορίστηκε ή άσκησή του μόνον σέ εκείνους τής πόλης¹⁰. Στήν άνιση αútή άντιπροσώπευση συνετέλεσε και ή συνήθης πελατεία τών νοταρίων, τών όποίων έχουν διασωθει πράξεις και κατάστιχα, άφου αútοί ήταν νοτάριοι προτιμώμενοι άπό τόν έμπορικό κόσμο τής πόλης, οί δέ πράξεις τους άφορούν κυρίως σέ συνομολογήσεις δανείων για έμπορική έκμετάλλευση, άναγνωρίσεις και άποπληρωμές χρεών, διαθήκες κ.λπ.

Αντίθετα, άπό τίς άρχές του 16ου αιώνα ή γνώση τών όνομάτων και τών έπωνύμων καθώς και τής δραστηριότητας τών προσώπων πού διαβιούν στά χωριά είναι έμφανώς καλύτερη, άφου έχουν διασωθει κατάστιχα νοταρίων τών χωριών. Τό ύλικό όμως αútό και τά πρόσωπα πού άφορά βρίσκονται στο έσχατο χρονικό όριο τής καταγραφής.

Αναφορικά μέ τόν αριθμό τών καταγραφομένων προσώπων, προς τό παρόν δέν μπορούν νά δοθούν στοιχεΐα. Είναι γεγονός όμως ότι οί καταγραφόμενοι άποτελούν μικρό ποσοστό του πληθυσμού του νησιού, ό όποιος περί τά τέλη του 15ου αιώνα ανερχόταν σέ περίπου 37.000¹¹ κατοίκους άπό τούς όποιους οί 1.805 ήταν κάτοικοι του κάστρου και οί

10. Σπ. Ασωνίτη, ό.π., σ. 13.

11. Ίω. Δόικα, Απογραφή πληθυσμού τής Έπτανήσου, Δελτίο Άναγνωστικής Έταιρείας Κερκύρας 14 (1977) 140. Για τόν πληθυσμό τής Κέρκυρας στίς άρχές του 16ου αιώνα βλ. Γ. Πλουμίδη, Οί βενετοκρατούμενες έλληνικές χώρες μεταξύ του δεύτερου και του τρίτου τουρκοβενετικού πολέμου (1503-1537), Ίωάννινα 1974, σ. 41.

13.930 κάτοικοι του άτειχιστου μπόργκου¹². Δέν χωρεῖ ὅμως ἀμφιβολία ὅτι οἱ καταγραφόμενοι ἀποτελοῦσαν τὰ πλέον ἐνεργά μέλη τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ νησιοῦ μέ ἔντονη δραστηριότητα, τὰ ἔχνη τῆς ὁποίας ἔχουν ἀποτυπωθεῖ στίς πηγές.

Πέρα ἀπό τίς ἀνωτέρω παρατηρήσεις καί περιορισμούς, θεωροῦμε ὅτι ἡ καταγραφή τῶν ὀνομάτων τῶν κατοίκων τῆς Κέρκυρας κατά τόν 15ο αἰώνα, καθῶς καί ὄσων ξένων ἐγκαταστάθηκαν στό νησί ἤ περαστικοί ἄφησαν τὰ ἔχνη τῆς παρουσίας τους στά ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς, ἔχει ξεχωριστή σημασία διότι μέ τήν καταγραφή αὐτή ἐπιτυγχάνεται ἡ σκιαγράφηση μιᾶς σημαντικῆς καί ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρουσας περιόδου στή διαμόρφωση τῆς κερκυραϊκῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ἀπό ἔντονες ἀνακατατάξεις ὀφειλόμενες στίς ἰδιαιτερότητες τῆς ἐποχῆς καί στήν ἱστορική συγκυρία.

Ἡ καταγραφή αὐτή, εἰδικότερα, θά συμβάλει στή διάκριση τῶν γηγενῶν οἰκογενειῶν πού ἐμφανίζονται σέ ὄλον τόν 15ο αἰώνα, ἢ τῶν ὁποίων μέλη ἐντοπίζονται στά ἔγγραφα τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ αἰώνα, ἀπό τίς νέες οἰκογένειες πού ἐγκαταστάθηκαν ἀργότερα. Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἐλπίζουμε ὅτι θά γίνουν γνωστά τὰ ὀνόματα τῶν οἰκογενειῶν πού ἦλθαν στό νησί κατά τό δεύτερο μισό τοῦ 15ου αἰώνα, θά καταγραφοῦν τὰ πρῶτα μέλη τους, ἢ δραστηριότητά τους καί οἱ σχέσεις πού ἀνέπτυξαν μέ τό ντόπιο στοιχεῖο. Ἐς σημειωθεῖ ὅτι ὀρισμένες ἀπό τίς σημαντικότερες οἰκογένειες τῆς Κέρκυρας θεωρεῖται ὅτι ἦλθαν καί ἐγκαταστάθηκαν στό νησί κατά τήν περίοδο αὐτή, ὅπως γιά παράδειγμα οἱ οἰκογένειες Βούλγαρη, Μόσχου, Ράλλη καί Τριβῶλη.

Ἐπίσης ἡ καταγραφή αὐτή θά συμβάλει στή διόρθωση βεβαιωτήτων τοῦ παρελθόντος, πού ὀφείλονταν κυρίως στήν ἔλλειψη ὑλικοῦ καί στή μῆ συστηματική μελέτη τοῦ ὑπάρχοντος. Σημειώνουμε ὡς παράδειγμα τὰ πρῶτα συμπεράσματα πού ἀναφέρονται στήν οἰκογένεια Μόσχου, γιά τήν ὁποία ποικίλα ἔχουν γραφεῖ στό παρελθόν ὀφειλόμενα στήν ἄγνοια τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀμώνυμων οἰκογενειῶν πού ὑπῆρχαν καί δροῦσαν στό νησί στό τέλος τοῦ 15ου αἰώνα. Σήμερα, χάρις στό νέο ὑλικό πού ἔρχεται στό φῶς, εἴμαστε σέ θέση νά γνωρίζουμε ὅτι, κατά τήν τελευταία τριακονταετία τοῦ 15ου καί ἔως τίς ἀρχές τοῦ 16ου αἰώνα, ὑπῆρχαν στήν πόλη τῆς Κέρκυρας τουλάχιστον τρεῖς οἰκογένειες μέ τό ἐπώνυμο Μόσχος, μία ἐκ τῶν ὁποίων ἦταν καί ἐκείνη τοῦ γνωστοῦ λογίου Ἰωάννη Μόσχου. Αὐτές δραστηριοποιοῦνται σέ διαφορετικούς τομεῖς καί ἀφήνουν τὰ ἔχνη τους εὐκρινῶς στίς πηγές, ἡ μεταξύ τους σχέση ὅμως δέν εἶναι ἀκόμη γνωστή. Κάποιες πάντως ἀπό αὐτές συνδέονται μέ συγγενικούς

12. Ἑλλης Γιωτοπούλου-Σιυλιάνου, ὀ.π., σ. 15, σημ. 3.

δεσμούς, ἂν κρίνουμε ἀπό τήν ἐπανάληψη τῶν ἴδιων βαπτιστικῶν ὀνομάτων.

Ἡ καταγραφή τῶν ὀνομάτων θά παράσχει ἀκόμη ἄφθονο ὕλικό γιά τήν ἐκκλησιαστική ἱστορία τοῦ τόπου, θά συμβάλει στή διόρθωση τῶν ἐπισκοπικῶν καί πρωτοπαπαδικῶν καταλόγων, θά καταστήσει γνωστές σημαντικές ἐκκλησιαστικές προσωπικότητες πού μέ τήν παρουσία τους στά ἀνώτερα ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα τῆς Ὁρθόδοξης καί τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας σημάδεψαν τά ἐκκλησιαστικά πράγματα τῆς ἐποχῆς τους.

Ἀκόμη θά παράσχει πλούσιο ὕλικό γιά τήν ἐμπορική κίνηση τῆς Κέρκυρας, τά ὀνόματα τῶν ἀσχολουμένων μέ τό ἐμπόριο, τήν ἐν γένει δραστηριότητά τους, τά εἰδικότερα ἐνδιαφέροντά τους, καθῶς καί τίς ἐμπορικές καί οἰκονομικές τους σχέσεις τόσο μέ πρόσωπα τοῦ στενοῦ κερκυραϊκοῦ περιβάλλοντος ὅσο καί μέ ξένους.

Τέλος, ἡ μορφή τοῦ δελτίου πού ἐπιλέχθηκε, παρέχει τή δυνατότητα γιά περαιτέρω ἀξιοποίηση τοῦ καταγραφόμενου ὕλικου. Ἐτσι ὑπάρχει ἡ δυνατότητα τῆς ξεχωριστῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἐπωνύμων καί τῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων, ἡ ποσοτική ἀνάλυση τῶν ὁποίων ἀναμένεται νά δώσει ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιά τή συχνότητά τους στήν Κέρκυρα τοῦ 15ου αἰώνα, καί τίς ὀνοματολογικές προτιμήσεις τῶν κατοίκων τῆς. Ἀνάλογα ἀξιοποιήσιμα εἶναι καί τά πεδία καταχώρισης τῶν τόπων καταγωγῆς ἢ διαμονῆς καί τῶν χρονικῶν ὀρίων μέσα στά ὁποῖα ἀπαντοῦν τά καταγραφόμενα ὀνόματα, ἀπό τά ὁποῖα μποροῦν νά ἐξαχθοῦν ποσοτικά στοιχεῖα γιά συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, ἐνώ, τέλος, ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα ἀναμένεται νά προκύψουν γιά τή γυναικεία παρουσία στίς πηγές τοῦ 15ου αἰώνα.

Κλείνοντας, ὀφείλω νά ἐπισημάνω ὅτι τό ἔργο βρῖσκεται στήν ἀρχή του γι' αὐτό καί κάθε πρόταση, παρατήρηση καί ὑπόδειξη εἶναι κάτι παραπάνω ἀπό ἐπιθυμητή.